

Memoires van onze tijd

W.H. de Beaufort

Herinneringen aan Den Haag en Moskou

In deze bijdrage vertelt W.H. de Beaufort over zijn ervaringen als griffier in de Tweede Kamer en zijn betrokkenheid bij de Nederlandse relatie met de Sovjet-Unie.

Inleiding

Ofschoon ik slechts 38 jaar ambtenaar van het parlement ben geweest, ontvang ik het volle pensioen over 40 jaar. Dat is één van de voordelen die ik heb overgehouden van mijn twee jaar militaire dienst, van 1964 tot 1966. Een ander, minder materieel voordeel is kennis van de Russische taal. Die mocht ik opdoen aan de School Militaire Inlichtingen Dienst (SMID), destijds gevestigd in een kazerne in Harderwijk, ooit aan de kust van de Zuiderzee gebouwd voor de opleiding van koloniale militairen. De Franse dichter Rimbaud had er enkele maanden doorgebracht vóór zijn uitzending als huursoldaat naar Indië, een verhaal dat aan ons verblijft een romantisch, cultureel tintje gaf.

Wie daar nog verder aan bijdroegen waren onze burgerleraren met een Russische achtergrond. Smirnov had gediend in het leger van de tsaar en was via Odessa in 1920 gevlucht naar Frankrijk waar hij in Nice kaviar uit Rusland importeerde en een Nederlandse vrouw ontmoette. Zijn pedagogische kwaliteiten hadden de aandacht getrokken van een Nederlandse officier die de opleiding voor ondervrager aan de SMID beheerde. En dankzij Smirnov was een ver familielid, de graaf Mansyrev, afkomstig uit één van de Baltische landen, naar Harderwijk gekomen, waar hij later in het huwelijk trad met de gescheiden echtgenote van een officier van de SMID, die haar man placht aan te duiden als 'de vorst'. De meeste lessen kregen we echter van de heer Kuzmyski, die na de Tweede Wereldoorlog in het Westen was achtergebleven. Later vernam ik dat de Sovjetambassade in Den Haag het effect van de talenschool in Harderwijk kon herkennen aan het Wit-Russische accent.

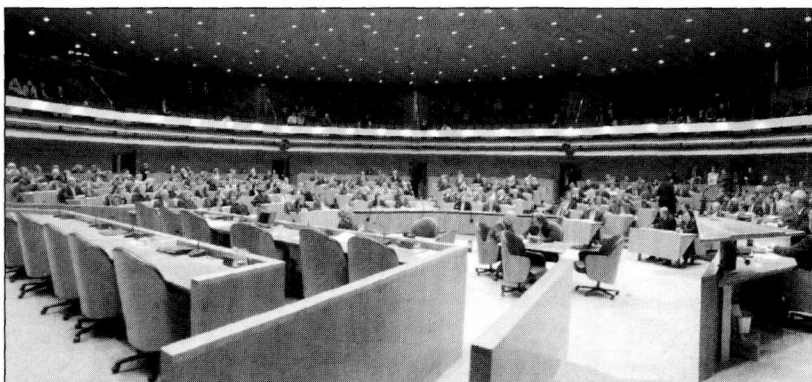
Toen ik in 1966 solliciteerde bij de Tweede Kamer voor de vervulling van de vacature assistent-griffier zal mijn kennis van het Russisch geen rol

gespeeld hebben. Misschien heeft wel de veronderstelling geholpen dat de sollicitant als medewerker van een inlichtingendienst bijzondere gaven van discretie zou hebben, een eigenschap die echter voor onze militaire functie juist niet van belang was, omdat onze taak in het geval van oorlog het ondervragen van Russische krijgsgevangenen zou zijn. Het Presidium van de Tweede Kamer heette toen nog Huishoudelijke Commissie. Die Commissie – dat wil zeggen kamervoorzitter Van Thiel, het PvdA-kamerlid Van Lier, de Drentse VVD-afgevaardigde Zegering Hadders en ‘de freule’ (CHU) – beslisten over alle benoemingen, van bode tot griffier. Maar het totale personeelsbestand van de Tweede Kamer beliep circa 70 mensen en er was weinig verloop zodat deze taak te overzien was. Dat ik werd aangenomen zal ook wel te danken zijn geweest aan een aanbeveling van mijn Leidse hoogleraar staatsrecht, Rypperda Wierdsma. Enkele van de afgevozen sollicitanten hebben het ver gebracht. Een werd zelfs burgemeester van Groningen.

Prille ervaringen

Van de eigenlijke taken van een griffier bij de Kamer had ik geen idee en ook van de politieke verhoudingen snapte ik niet veel, al was ik dan in Leiden wel één van de weinige studenten geweest die bij een verkiezing een affiche op het raam had aanbracht. Het verschil tussen de SGP en het GPV was mij echter geheel onduidelijk. En erger, toen ik in die eerste maanden een delegatie uit de Staten van Suriname en de Staten van de Nederlandse Antillen mocht begeleiden, verkeerde ik in de veronderstelling dat die twee Koninkrijksdelen die tenslotte altijd werden aangeduid als ‘de West’, eigenlijk als één land konden worden beschouwd. Pas veel later ontdekte ik dat zelfs de eilanden van één van die twee landen op vele honderden kilometers van elkaar liggen.

Het toenmalige kabinet Cals, bestond uit ‘sterke mannen’, een kwalificatie die in Nederland ongunstig is voor het uitzitten van de volle periode. Maar toen dat kabinet de delegatie uit de West een diner aanbood in het Kurhaus waar ik op de allerlaatste stoel mocht zitten, waren het inderdaad sterke mannen voor mij: de welgedane Veldkamp, de vrolijk lachende Vondeling. Dat Cals een maand later, na de nacht van Schmelzer, het ontslag van zijn kabinet bij de Koningin moest indienen, begreep ik dan ook niet. Ik had wel die hele lange nacht en de schorsingen in de omgeving van de oude zaal doorgebracht maar net zo min als de hoofdpersoon uit een

De Tweede Kamer in actie.

Franse roman die dagen lang rondliep tijdens de Slag bij Waterloo zonder te begrijpen wat er gebeurde, was het probleem in die nacht van 14 oktober 1966 mij niet duidelijk. Achteraf heb ik ontdekt dat ook voor vele kamerleden de afloop onverwacht en ongewild was. Dat gold met name voor het Limburgse kamerlid Harry Notenboom die ten onrechte in de pers werd afgeschilderd als de koele rekenliniaal die het beulswerk van Schmelzer had moeten verrichten. Een kleine concessie van het kabinet had al voor een andere afloop kunnen zorgen, maar ‘sterke mannen’ doen nu eenmaal geen kleine concessies.

Lang vóórdat ik mijn eerste baan kreeg, had ik bij een beroepskeuzetest de vraag moeten beantwoorden wat naar mijn mening het belangrijkste was voor succes in het leven: het bezit van talenten, het bezit van geld of het bezit van vrienden. Ik weet niet meer wat ik geantwoord heb maar als het in het bedrijfsleven net zo gaat als in de politiek, dan zijn het bezit van vrienden, het maken van vrienden, het maken van loyaliteiten, het zélf loyaal zijn doorslaggevend.

Bij de verkiezingen van 1967 kwam de nieuwe partij D’66 met zeven zetels in de Tweede Kamer. In datzelfde jaar werden Hans Wiegel en Ed van Thijn respectievelijk namens de VVD en de PvdA lid van de Tweede Kamer. Ik voelde mijzelf nog steeds nieuwkomer en voelde mij verwant met de nieuwe fractie en met de nieuwe leden. Vooral toen ik merkte dat zij eveneens vele procedures verouderd, onbegrijpelijk en nodeloos ingewikkeld vonden. Er ontwikkelde zich een door mij geadmistreerde samenzwering waarbij de drie grote confessionele partijen vertegenwoordigd werden door Tjerk Westerterp (KVP), Jaap Boersma (ARP) en Arie de Boo (CHU). We brachten een weekend door in het buitenhuisje van Hans Wiegel in het

Friese Ee, waar ik notuleerde en een lange lijst maakte van alle aanbevelingen. Hans van Mierlo was reeds toen een onuitputtelijke bron van ideeën. Maar er werd vooral veel gewandeld, gegeten en gedronken en misschien zijn er wel enkele vriendschappen ontstaan.

Van de meer dan tachtig aanbevelingen heeft slechts één – een zeer onbeduidende – bijna de eindstreep bereikt, het voorstel tot grondwetswijziging strekkende tot vervroeging van Prinsjesdag met drie weken. Dat voorstel sneuvelde pas in de tweede lezing in de Eerste Kamer met als belangrijkste argument dat de begroting voor het nieuwe jaar in het nieuwe tijdschema onvoldoende rekening zou kunnen houden met budgettaire aanbevelingen van de Europese Commissie; een argument dat achteraf even gekunsteld aandoet als de argumenten tegen de begroting van het kabinet Cals. Bij een latere grondwetswijziging is de desbetreffende bepaling zo geformuleerd dat de vervroeging wat gemakkelijker alsnog zou kunnen plaatsvinden. Dit zou mijns inziens inderdaad moeten gebeuren, omdat dan de plechtige opening van het parlementaire jaar samenvalt met de hervatting van de werkzaamheden van de Tweede Kamer na het zomerreces.

De Interparlementaire Unie (IPU)

Mijn deelname aan de werkgroep Ee werd mij door mijn baas Griffier Schepel en zijn drie plaatsvervangers waaronder zijn latere opvolger Wolter Koops, niet in dank afgenomen. Natuurlijk waren de procedures verouderd en ondoelmatig – dat zal ook wel hun mening zijn geweest – maar er werd ook zonder de werkgroep Ee al over verandering gedacht. En de praktijk vond als het nodig was snellere wegen. En als er geen reden is tot voortvarendheid dan zijn zinloze rituelen zinvol, omdat rituelen mensen verenigen, een gevoel van gemeenschappelijkheid geven. Ik ontving dan ook terecht een lichte berisping, een maatregel waar de heer Schepel overigens niet erg goed in was. Vervolgens werd ik ingezet bij twee gelegenheden waarbij mijn talenkennis te pas kwam. Beide keren gebeurde dat in het kader van de Interparlementaire Unie (IPU).

De IPU is één van de oudste internationale organisaties. Zij wordt geacht te zijn opgericht in 1887, oorspronkelijk als een Brits-Frans onderonsje maar al gauw met vertegenwoordigers van andere parlementen waaronder sinds 1890 de beide Kamers van de Staten-Generaal. De vijfde IPU-conferentie vond in 1894 plaats in Den Haag; de zesde, in 1895 in Brussel, deed de aanbeveling om een permanent internationaal hof van arbitrage op te richten,

een aanbeveling die weer op de agenda kwam tijdens de eerste Vredesconferentie in Den Haag in 1899. In de loop van 20 jaren ontvingen oprichters en voorzitter van de IPU zes maal de Nobelprijs van de vrede, wat misschien ook wel iets te maken had met de benoeming van de secretaris van het Nobelcomité in Oslo tot Secretaris-Generaal van de IPU. Voor Nederland is van belang dat parlementariërs in dat verband voor het eerst, formeel geheel los van de regering, buitenlandse politiek bedreven, een activiteit die zich later sterk ontwikkelde en in vele richtingen uitwaaierde.

De IPU geeft traditioneel prioriteit aan het bevorderen van vrede boven het streven naar een perfecte democratie. Zo besloot de conferentie van 1896 in Boedapest om ook gekozen Assemblees toe te laten die in hun land slechts raadgevende bevoegdheden hadden met het gevolg dat de door de tsaar bijeengeroepen (maar al spoedig weer ontbonden) Doema vertegenwoordigd kon zijn op de conferentie in Londen van 1906 en – veel later – de Nederlands Indische Volksraad in de conferentie van 1922 in Wenen. De Sovjet-Unie stelde lange tijd geen prijs op lidmaatschap, maar de Opperste Sovjet werd in 1955 toegelaten (samen met het ‘parlement’ van Albanië). De voorbeelden laten zien dat de IPU geen bewaar maakte tegen de bevoegdheden van de parlementen en de aard van de verkiezingen. De beide Kamers van de Opperste Sovjet moeten in beide opzichten gehonoreerd worden met het cijfer 8 op een schaal van 1 tot 100. Niet met nul omdat in één van beide Kamers van de Opperste Sovjet inderdaad al meer dan honderd etnische groepen waren ‘vertegenwoordigd’ zodat overal in het enorme gebied van de Sovjet-Unie wel iemand rondliep met het insigne dat aanspraak gaf op vrij reizen en vele andere voorrechten. In de jaren 1988-1992 bleek de Opperste Sovjet leden te hebben die de overgang naar een meer democratische structuur mogelijk maakten.

De IPU-Conferentie van 1969 vond plaats in de Ridderzaal in Den Haag. De organisatie van zo’n bijeenkomst met delegaties uit meer dan 70 landen is een zware opgave waarbij al het personeel van de beide Kamers wordt ingezet. Het is ook een zware opgave voor de voorzitter van de conferentie, volgens de statuten afkomstig uit het ontvangende land. In Den Haag trad als zodanig op de voorzitter van de Eerste Kamer, De Niet. Zijn dagelijkse functie was die van burgemeester van Wageningen maar in het verleden was hij officier geweest van de politie in Nederlands-Indië. Bij de IPU kon hij al zijn ervaring goed kwijt. De Russische delegatie kreeg veel kritiek te verwerken vanwege de invasie in Tsjecho-Slowakije maar ging ook zelf in de aanval vanwege de weigering om de *Volkskammer* van de DDR tot

de IPU toe te laten. Hierbij deed zich het probleem voor dat géén spreker volgens de statuten langer dan 10 minuten het woord mocht voeren, ook de voorzitter van de Opperste Sovjet niet. Deze was thuis aan dergelijke beperkingen niet gewend. In de teksten van de lange toespraken gehouden tijdens de zittingen van de Opperste Sovjet – twee maal per jaar twee dagen – stond daarentegen vermeld op welke momenten de volksvertegenwoordigers geacht werden te applaudiseren, respectievelijk de spreker ovationeel toe te juichen, respectievelijk langdurig en stormachtig. Toen de betrokkene dus na 10 minuten geen aanstalten maakte het spreekgestoelte te verlaten, ook niet één minuut later na een rappel, deelde De Niet hem mee dat hij hem helaas moest laten doodschieten als hij niet direct ophield. Die taal had effect maar droeg niet bij tot ontspannen verhoudingen.

Zelf was ik toegevoegd aan de Sovjetdelegatie om haar te helpen met praktische zaken. Ik legde die taak wat breed uit, zodanig dat daar ook toe behoorde het informeren van onze Russische gasten over het feit dat in Nederland boeken en artikelen werden gepubliceerd die in de Sovjet-Unie niet gedrukt waren. Prof. Karel van het Reve en zijn medewerkster, Elisabeth Fischer, verschaften mij daartoe een pakket met literatuur. De delegatievoorzitter liet mij blijken dat hij een geschenk niet in ontvangst kon nemen, hetzij omdat hij te hooggeplaatst was om geschenken van een lage ambtenaar te krijgen, hetzij omdat hij terecht wantrouwend was over de aard van het geschenk. Het delegatielid Constantin Simonov, een partijgetrouwe Russische dichter, werd kennelijk aangewezen om deze vervelende klus op te knappen. Ik was daarmee zeer vereerd omdat we in Harderwijk een beroemd, sentimenteel gedicht van Simonov uit het hoofd hadden geleerd, *Zjdi menya* (Wacht op mij), een brief van een inmiddels aan het front gesneuvelde soldaat aan zijn vrouw die hem niet trouw is. Simonov kweet zich beleefd en zakelijk van zijn plicht. Twee van de vier boeken liet hij na uitpakken per ongeluk liggen waarschijnlijk omdat ze te belastend waren.

Het lidmaatschap van de IPU was en is in Nederland niet automatisch gekoppeld aan het lidmaatschap van één van de Kamers. Leden moeten kiezen om lid te worden en betalen dan ook een kleine contributie. Tezamen vormen zij de Nederlandse Groep die zelf een voorzitter kiest. Deze Groep vaardigt niet alleen delegaties af naar de jaarlijkse Conferenties maar onderhoudt ook bilaterale contacten met andere Groepen, hetgeen destijds uitwisseling mogelijk maakte met landen waarmee Nederland niet graag al te officieel wilde worden verbonden. Dit leidde ertoe dat na lang diploma-

tielk overleg een delegatie van de Opperste Sovjet in 1972 een bezoek aan Nederland bracht. De Kamer huurde een luxebus met zitjes, een bar en sanitaire voorzieningen voor het vervoer van de delegatie bij de excursies. Deze leidden natuurlijk naar de Deltawerken, naar de hoofdstad en, eveneens natuurlijk, naar de Russische oorlogsbegraafplaats bij Amersfoort waar kransen werden gelegd. De delegatie werd vergezeld door het presidiumlid Theo van Lier die zelf in de oorlog in een kamp had gezeten en daar Russisch had geleerd. Op de terugweg kwam onze bus in een file terecht. Ik probeerde de tijd te vullen met veel ongevraagde informatie over het landschap en de vaderlandse geschiedenis. De hoge Russische gasten bleken echter van mening dat het oponthoud hun opzettelijk werd aangedaan en wel om de afkeuring van hun politieke ideeën te onderstrepen. Pas toen even voorbij Utrecht de bar open ging werd de stemming beter.

Ook van deze delegatie maakte een bekende schrijver deel uit, de winnaar van de Leninprijs, Dzingis Aitmatov. In Harderwijk hadden we niets van hem gelezen misschien omdat onze leraren daar een Kirgizische schrijver niet serieus namen. Later heb ik Kirgyzstan mogen ontdekken, waar momenteel ook een gekozen parlement bestaat. Dzingis Aitmatov was toen ambassadeur van dat land bij de EU geworden. En pas kort geleden ontdekte ik dat vele van de Sovjetsoldaten begraven in Amersfoort Kirgiezen waren. Enkelens ervan zijn afschuwelijk gemarteld in kamp Amersfoort voordat ze werden gefusilleerd.

Nog meer Rusland

In de jaren '70 waarin Nederland pas echt gidsland wilde worden en waarin de kernwapens eerst uit ons land en vervolgens uit de wereld moesten verdwijnen, tekende zich een verwijdering af tussen politici die met dit alles meer dan wel minder haast wilden maken. Deze verwijdering viel samen met een polarisatie over de binnenlandse veranderingen gericht op een rechtvaardiger samenleving. Een object van actievoeren bleef echter voor allen ongeveer even belangrijk. Dat was de solidariteit met dissidenten in de Sovjet-Unie en in het bijzonder met Joden die in dat land hun baan kwijt raakten na het vragen om een uitreisvisum, de zogenaamde 'refuseniks' die soms jaren op die toestemming moesten wachten. Sommige partijen zagen zichzelf zelfs in een sterke positie om druk uit te oefenen omdat ze enerzijds die actiepunten van Amnesty ondersteunden, maar anderzijds geneigd waren tot enig begrip voor de Sovjetpositie inzake atoombewapening.

De PvdA werd in dat kader uitgenodigd tot het zenden van een delegatie naar Moskou. Deze bestond uit de kamerleden Ed van Thijn en Harry van den Bergh die mij vroegen om hen te vergezellen als tolk en hulpje. Het precieze karakter van deze delegatie werd aan beide zijden wat in het midden gelaten omdat de PvdA geen officiële betrekkingen wilde onderhouden met de enige politieke partij die er nu eenmaal in de Sovjet-Unie te vinden was terwijl die enige partij ook haar officiële geestverwanten in Nederland niet al te opvallend wilde bruuskeren. Omdat de delegatie geheel uit parlementsleden bestond, trad aan Sovjetzijde vooral de Opperste Sovjet als gastheer op. We werden echter niet alléén daar (binnen de muren van het Kremlin) ontvangen door de secretaris van de Commissie Buitenland van de Opperste Sovjet, Zagladin, maar ook in het kolossale, uitgewoonde gebouw van het Centraal Comité door de secretaris buitenland van dat Comité, toevallig dezelfde Zagladin. Bij deze en andere officiële ontmoetingen hoefde ik niet veel meer te doen dan aantekeningen maken omdat de tolken Nederlands bij de diverse Sovjetinstellingen graag hun werk deden. Één ervan was zijn loopbaan begonnen als chauffeur bij de ambassade in Den Haag.

Wat betreft onze verblijfplaats werden we als partijdelegatie beschouwd. Dit was namelijk het oude partijhotel Sovjetskaja iets buiten het centrum van Moskou. Ambassadeur Huydekoper had ons gewaarschuwd dat in dat hotel werkelijk elke kamer voorzien was van af luisterapparatuur en dat alle bediening de opdracht had ons te controleren. Zelf wilde hij ons dit niet vertellen in het mooie paleisje waar de Nederlandse ambassade nog steeds gehuisvest is, omdat ook dáár geen garantie kon worden gegeven tegen vreemde oren. We maakten dus een lange ijzige wandeling op en neer in zijn kleine tuin. Het belangrijkste onderwerp van gesprek was daarbij de contacten die we naast het officiële programma wilden onderhouden met enkele dissidenten en refuseniks waarvan we de namen en adressen hadden gekregen van Karel van het Reve respectievelijk Abraham Soetendorp. Het was mijn taak om daarvoor afspraken te maken en ik deed dat via de openbare telefoon even voorbij ons hotel, vóór het stadion van de voetbalclub Dynamo. De eerste afspraak was die met André Amalrik. Dat bleek een goede keuze. Hij was graag bereid om ons bij andere nachtelijke bezoeken te vergezellen en de weg te wijzen.

Ed van Thijn heeft later een verslag in *Vrij Nederland* gepubliceerd van wat we bij die bezoeken te horen kregen. Sacharov, Amalrik, Sjaranski, Slepak en Orlov maakten allen grote indruk op ons door hun engagement, de vanzelfsprekendheid waarmee ze de dreiging van verbanning, gevangenis

en kampen aanvaarden, een dreiging die zich nadien voor elk van hen heeft geconcretiseerd. De gedachte dat wij zelf ook enig gevaar liepen kwam niet bij ons op hoewel ambassadeur Huydekoper daarop had gewezen. Onze officiële gastheren moeten zeker op de hoogte zijn geweest van onze nachtelijke expedities. Werden we beschermd door de wens van de Sovjet-Unie om goodwill in Nederland te houden? Of werden we juist beschermd door het geringe belang van het kleine Nederland voor de grote Sovjet-Unie?

Onze ervaringen zijn ook aanleiding geweest voor latere activiteiten. Harry van den Bergh heeft zich jarenlang ingezet voor de vrijlating van Sjaranski uit een kamp, uiteindelijk met succes. Zelf had ik een aandeel in de uitnodiging die André Amalrik kreeg om in Nederland te komen wonen en werken. Hij is er niet gelukkig geworden en zijn zwerftocht vond reeds na anderhalf jaar een tragisch einde in een auto-ongeluk in Spanje. Nathan Sjaranski is Minister in Israël, een positie waarbij hij niet de unanieme sympathie uit Nederland krijgt die hij als refusenik ondervond. Sacharov maakte nog het begin van de democratische ontwikkeling in Rusland mee. Hij is waarschijnlijk altijd blijven houden van het land waar hij zo vervolgd was.

Zelf ondervond ik op de kleinste merkbare schaal, de Nederlandse schaal, een pijnlijk gevolg van mijn vriendschap met André Amalrik. De Nederlandse CPN had namelijk nog enige tijd het standpunt dat deze schrijver op de vuilstort van de geschiedenis thuishoorde omdat hij Stalin met Hitler had vergeleken, de Sovjetterreur met de nazi-terreur. Ik had mij als ambtenaar van de Kamer niet met een dergelijke figuur mogen inlaten en nu ik toch besmet was, konden mijn bijdragen aan parlementaire procedures in Nederland niet meer aanvaard worden. Een kamercommissie had mij belast met de redactie van een concept voor passages in een verslag over een voorstel tot grondwetswijziging waar de desbetreffende kamercommissie unaniem over was. Mijn concept werd goedgekeurd door alle leden van de commissie behalve door het CPN-lid, niet omdat hij een afwijkende mening had maar vanwege het wangedrag van de ambtenaar die die mening had verwoord. Dit leidde in het desbetreffende kamerstukken tot een ingewikkelde toeschrijving die de parlementaire geschiedenis van de grondwetswijziging niet makkelijker te begrijpen maakt.

Niet lang daarna kwam ook van de CPN erkenning van de misdaden van het Sovjetregime. En ik kreeg zelfs een vriendschappelijke verhouding met leden en medewerkers van de CPN-fractie. Zij namen actief deel aan de interne schaakcompetitie van de Kamer en hadden zich meester gemaakt

van sleutelposities in de interne pingpongclub. Dat de partij haar isolement aan het Binnenhof kwijt raakte, betekende overigens niet dat haar invloed toenam. Ik heb nooit in de ziel van Marius Bakker kunnen kijken maar hij was een tacticus die parlementaire procedures wist uit te buiten en met de korte spreektijd van zijn fractie vaak meer effect had dan de vertegenwoordigers van grote partijen. Hij verdween uit de politiek en met hem de andere veteranen van zijn partij. Hun plaats werd ingenomen door jonge mensen voor wie niet de herinneringen aan de oorlog, aan de keuze voor de Indonesische onafhankelijkheid, aan de band met de Sovjet-Unie bepalend waren, maar de zorgvoorzieningen in Nederland, de positie van de vrouw. Dat waren zaken die geen onderscheidend karakter aan de partij gaven omdat andere partijen zich er evenzeer voor inzetten.

Wat er na de Sovjet-Unie kwam

In 1990 mocht ik een delegatie van fractievoorzitters onder leiding van kamervoorzitter Deetman vergezellen tijdens een officieel bezoek aan de Sovjet-Unie. Het begon in Alma-Ata, de hoofdstad van de Sovjetrepubliek Kazachstan. We kregen hetzelfde programma aangeboden als een Nederlandse parlementaire delegatie die daar tien jaar eerder was. In de vitrine met cadeaus van belangrijke buitenlandse bezoekers, troffen we het destijds overhandigde Delfts blauwe bord aan met het opschrift 'Denemarken 1980'. Net als 10 jaar eerder werd een schaap voor ons geslacht en moest de Kamervoorzitter stukken met symbolische betekenis uitdelen onder zijn delegatie: van Mierlo en Bolkestein elk een oor, Wöltgens de staart. Brinkman liet aan de vele meegereisde Nederlandse journalisten zien hoe hij kon schaatsen op Medeo.

Twee dagen later in Moskou lieten ambassadeur Buwalda en zijn vrouw Wilma zien dat er toch wat veranderd was. Zij hadden alle dissidenten van dat moment uitgenodigd voor een grote maaltijd: Joodse dissidenten, kerkelijke dissidenten zoals de priester Jakoenin, intellectuele dissidenten zoals Joeri Orlov, het oude maatje van Amalrik. Velen voerden het woord en allen bedankten Nederland voor de hulp, de visaverlening voor Israël, de diplomatieke démarches, de materiële steun. Het was voelbaar dat veel ging veranderen. Ria Beckers slaagde erin een gesprek te hebben met Boris Jeltsin die zich al als rivaal van Gorbatsjov had ontpopt.

De veranderingen gingen zo snel en met zulke grote schokken dat Nederland een beetje het overzicht verloor. Plotseling kregen 15 Sovjetrepu-

bliken erkenning als onafhankelijke naties elk met een eigen parlement. De Nederlandse politieke partijen zochten geestverwanten maar vonden die meestal niet omdat in die 15 landen de grote scheidslijnen en tradities nu eenmaal anders zijn dan in West-Europa. Een van de weinige Nederlandse organisaties die pragmatisch inspeelde op de nieuwe situatie was en is het *East West Parliamentary Practice Project* (EWPPP), een dochter van de *European Cultural Foundation* in Amsterdam. Het EWPPP had ervaring opgedaan met hulp aan nieuwe parlementen in Oost-Europa en daarbij geleerd dat strikte lessen over hoe wetten te maken, hoe kamercommissies moeten functioneren, hoe begrotingen te behandelen, niet werken. In plaats daarvan werden Nederlandse kamerleden van verschillende partijen, zo mogelijk nog kamerleden uit andere landen, samengebracht voor enkele dagen om hun nieuwe collega's te laten zien hoe ze met elkaar omgaan. Wat de collega's in Oost-Europa en in de landen van de vroegere Sovjet-Unie opvalt en hopelijk inspireert is de kameraadschappelijke, relativerende toon. Dit gebeurde de eerste jaren in Praag en Boedapest, later in Boekarest en Sofia en gebeurt inmiddels in Bisjkek (hoofdstad van Kirgizstan), Tbilisi, Moskou en zelfs in hoofdsteden van regio's, zoals Kazan en Novosibirsk.

Terugblik

Ik ben met zevenmijlslaarzen door de ervaringen van mijn ambtelijk leven gelopen en heb daarbij nu eens niet verteld over alles wat er in het Nederlandse parlement is veranderd: het veel grotere aantal vrouwen, de grotere openbaarheid, het houden van onderzoeken en enquêtes. De veranderingen in de wereld buiten Nederland waren groter, in het bijzonder in het vroegere Russische imperium. Ook die veranderingen gaan langzaam, er is veel tegenslag maar – zoals de grote combinator in de roman 'De Twaalf Stoelen' het zegt – 'Het proces is in beweging, heren van de jury, het ijs breekt!'

Ik schrijf dit op in Odessa, de plaats waar de beide auteurs van die roman vandaan komen. Ik heb drie maanden geleden mijn functie bij de Tweede Kamer overgedragen aan mijn opvolgster, Jacqueline Biesheuvel. De wereld en Nederland worstelen met nieuwe problemen. Mij geeft het voldoening dat tussen 1966 en nu dictaturen en totalitaire systemen zijn verdwenen in Griekenland en Spanje, in Argentinië en Chili, in Rusland en in de Oekraïne. Wat ervoor in de plaats kwam verdient nog steeds niet overal een voldoende op de schaal van 1 tot 100 van de democratie maar het cijfer mag overal veel hoger zijn dan acht. Nederland kan trots zijn op

zijn democratische structuren die veel meer omvatten dan alleen het parlement, maar ook Nederland komt niet aan het cijfer 100 toe. Nederland behoort echter bij Europa, net als Rusland en Oekraïne dat doen. Daarom is het ook in ons land prettiger leven, nu in Rusland en Oekraïne erkend wordt dat er niet één ideologie bestaat die alle problemen oplost, dat het niet voldoende is om mooie façades op te bouwen. De rituelen van de politici en de rituelen van een parlement vervullen een nuttige functie zolang zij tot effect hebben mensen met verschillende belangen met elkaar te laten praten. Zij zijn schadelijk en zelfs fataal als de wereld achter die rituelen wordt genegeerd. Het ijs is werkelijk gebroken.